

Sebastian Kubicki

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań

Szełomo ben Aharon

Celem niniejszego artykułu¹ jest zebranie w jednym miejscu różnych informacji o życiu karaimskiego duchownego i uczonego Szełomo ben Aharona z Poswola, autora takich ważnych tekstów z zakresu judaizmu karaimskiego jak *I uczynił sobie lektkę* (אפיריון עשה ליות, 'Appiryon 'aśa lo), *Wojna u bram* (לחם שערימת, *Laḥem še'arim*) czy też *Wieża mocy* (מגדל עוז, *Migdal 'oz*).

Pomimo faktu, że Szełomo ben Aharon cieszył się poważaniem zarówno za swego życia, jak i później poprzez swą twórczość, to jednak – jak na razie – nie dysponujemy opracowanymi i zweryfikowanymi danymi na temat szczegółów jego biografii. Nieco więcej wiadomo na temat twórczości intelektualnej karaimskiego duchownego i uczonego. W poniższych akapitach przedstawię to, co udało się zebrać innym badaczom, zwłaszcza publikującym w języku hebrajskim, angielskim i polskim.

I tak autor opracowywanego na potrzeby tej pracy tekstu urodził się w miejscowości Poswol (hebr. פאסוול) na Litwie, niedługo przed 1665 rokiem. Współczesny izraelski badacz karaimizmu, Joseph Elgamil, podaje 1670 rok (Elgamil 1999: 11, zob. też przyp. 2), jako datę narodzin Szełomo, jednakże należałoby ją cofnąć o przynajmniej 5 lat, bo w świetle – uznawanych za wiarygodne – danych krewnego Szełomo ben Aharona z Poswola, tj. Simhy Icchaka ben Mosze Łuckiego, wynika, że w chwili śmierci (mowa tu o roku ה'תק"ה od stworzenia świata, czyli o

¹ Artykuł ten powstał w oparciu o pracę magisterską, obronioną w 2015 roku na UAM w Poznaniu, a napisaną pod kierunkiem prof. Piotra Muchowskiego. Temat pracy: „*Wojna u bram*” Szełomo ben Aharona z Poswola. *Opracowanie, przekład oraz komentarz części wstępnej*.

1745 rachuby chrześcijańskiej) autor *Wojny u bram* miał „o wiele więcej niż 80 lat” (הרבה יותר משמונים שנה, *harbe yoter miš-šemonim šana*). Wynika więc z tego, że Szełomo musiałby się urodzić przed 1665 rokiem².

Prawdopodobnie pochodził ze znanej rodziny, która już wcześniej wydała wielu znakomitych uczonych³. Jego ojcem był rabbi Aharon haz-Zaqen (אהרן הזקן, ‘aharon, starszy’)⁴. O matce nic nie wiadomo (Gottlober 1865: 201).

Pewne jest, że rabbi Simha Icchak ben Mosze Łucki (שמחה יצחק) ⁵, jak również Mordechaj ben Nisan (מרדכי בן ניסן)⁶, byli także z nim powiązani więzami krwi, bądź poprzez własną rodzinę, bądź też poprzez rodzinę jego żony (Elgamil 1999: 11). Ten ostatni zresztą cenił szczególnie swego krewnego za to, że w tak młodym wieku był znakomitym znawcą Biblii (Gottlober 1865: 201).

Szełomo ben Aharon z Poswola miał dwóch synów, Simhę i Mordechaja, oraz nieznaną z imienia córkę (Elgamil 1999: 11). W 1713 roku jego żona i jeden z synów zachorowali na cholere,

² Opieram się tu na informacjach podanych przez Simhę Icchaka ben Mosze Łuckiego w *Me’irat ‘eynayim*, מאירת עיניים, idiom oznaczający ‘jasno i wyraźnie’, zaś w dosłownym znaczeniu ‘rozjaśniając oczy’, por.: Elgamil (2002: 146).

³ Niestety, Joseph Elgamil nie podaje zbyt wielu szczegółów na temat tych osób.

⁴ Termin „starszy” oznacza osobę pełniącą funkcję w kahale. W tym to znaczeniu, gdy pojawia się w mej pracy termin „starszy”, należy odczytywać hebrajskie słowo haz-zaqen (הזקן).

⁵ Urodzony ok. 1716 roku w Łucku (5476 rok). Zmarł prawdopodobnie w 1754 r. (5714) w Czufut Kale. Znany jest też jako Olam cair, (‘Olam *Za’ir*, עולם צעיר, tj. ‘młody świat’) czy karaimski Raszi, *Ra’ši* (pierwsze litery od: Rabbi Simha Icchak). Jest autorem takich prac jak *ארח צדיקים, באר יצחק, מנחת יהודה, שיח יצחק*, *נר צדיקים שיערי צדק, עקדת יצחק, תורי זהב*. Więcej na jego temat zob. w: Aryeh (1988: 61-62), a szczególnie w Lasker (2011: 36-56). O pokrewieństwie z Szełomo ben Aharonem z Poswola zob.: Łucki (2002: 145).

⁶ Żył w XVII wieku, głównie w Trokach. W 1688 roku przeprowadził się do Kukizowa (כוכיזוב). Swoje najbardziej znane dzieło, pt. *Dod Mordekay* (דוד מרדכי), napisał na prośbę Jakuba Triglanda (hebr. יעקב טריגלנד) z Lejdy (ליידן w Holandii). W nim to skupia się na przedstawieniu różnic teologicznych i praktycznych między wiarą karaimów a rabbanitów. Inne jego ważniejsze znane teksty to *Ma’amar Mordekay* (מאמר מרדכי), komentarz do *ham-Mibhar*, *המבחר*, pióra rabiego Aharona Pierwszego, (אהרן הראשון), a także *Lebuš mal’kut* (לבוש מלכות), dedykowany królowi szwedzkiemu, Karolowi XII. W początkach wieku XVIII wybrał się wraz ze swym synem na Krym, gdzie w drodze obaj zostali zamordowani przez nieznaną przestępców. Więcej na ten temat zob. m.in. w: Aryeh (1988: 59-60); Elgamil (1979: 180); a szczególnie w Mann (1972: 1350-1351 oraz przyp. 1067b, 739, 588-589).

której nie przeżyli⁷. O tej tragedii wspomina Szełomo w swojej korespondencji, a także w niektórych utworach poetyckich (Akhiezer 2011: 99). Po ich śmierci (brak tu jednak konkretnej daty), w roku 1719 przeprowadza się do Wilna, gdzie zostaje mianowany przewodniczącym sądu gminy karaimskiej (hebr. ראש בית הדין הקראי, *roš bet had-din haq-qaraʾi*)⁸. To właśnie tutaj, być może dzięki piastowanej funkcji, odnawia – przerwane w 1677 roku – stosunki z karaimami z Konstantynopola (hebr. קושטא) i z Damaszku, nie wspominając już o stałym kontakcie z przyjaciółmi z Konstantynopola. W Wilnie zaprzyjaźnia się z rabbanitami, z którymi utrzymuje serdeczne stosunki⁹. Także i w późniejszym okresie rabbanici, którzy nie znali go osobiście, lecz z tekstów, które pisał, mieli o nim bardzo dobre zdanie. I tak na przykład Szemuel Josef Fün̄n (שמואל יוסף פין), określił go mianem *hag-gaʾon ham-muḫla* (הגאון המופלא, ‘wybitny, znakomity geniusz’), a także *he-ḥakam ham-muḫla* (החכם המופלא, ‘wybitny, znakomity mędrzec’) (Akhiezer 2011: 99-100).

Lwią część życia karaimski uczoney spędzić miał jednak w Trokach, gdzie z gminą karaimską był w stałym kontakcie już od 1707 roku. Nazwa tego właśnie miasta stała się z czasem stałym eponimem dodawanym do jego imienia. Tutaj też umiera w 1745 roku, mając więcej niż 80 lat (Akhiezer 2011: 99; Łucki 2002: 146).

Szełomo ben Aharon z Poswola w tekstach hebrajskojęzycznych (pisanych zarówno przez osoby, które znały go osobiście, jak i przez badaczy) jest różnie nazywany. I tak na przykład jeden z badaczy określa go – błędnie – mianem *Szełomo ben Aharon z Sewastopola* (שלמה בן אהרן, מספסטופול), po czym autor tego określenia – Elgamil – dodaje, że chodzi tu o miejscowość na Litwie (Elgamil 1981: 58). W innym miejscu wspomniany uczoney przedstawia tę samą postać jako: *Szełomo ha-Zaqen ben Aharon z Trok* (שלמה הזקן בן אהרון מטרוקי), czyli ‘Szełomo Starszy, syn Aharona z Trok’ (Elgamil 1979: 190). Często też można spotkać się z przydomkiem *ben Yedidya* (בן ידידיה), to jest ‘przyjaciel Boga; umiłowany przez Boga’ (Elgamil 1999: 11)¹⁰. Jeszcze inny jego przydomek to *Szełomo ben Aharon z Poswola* (שלמה בן אהרון מפוסוול), czy

⁷ Epidemia cholery wybuchła ok. 1710 roku (Akhiezer 2011: 99; Aryeh 1988: 60-61).

⁸ Aryeh podaje nieco inny termin: „przewodniczący sądu” (hebr. אב בית דין, *ʾab bet din*) (Aryeh 1988: 60-61).

⁹ Niektórzy badacze podają, że Szełomo był w bliskich relacjach z takimi rabinami jak יעקב בן וולץ, czy też יהושע העשל ר' הגאון (Akhiezer 2011: 99 przyp. 13., zob. też przyp. 15 ze s. 100).

¹⁰ Elgamil w przypisie drugim dodaje, że wyrażenie to nawiązuje do 2 Samuela 12,25 (שמואל ב פרק יב, פסוק כ"ה).

też פאטוול¹¹, którego będę w mej pracy używał, ze względu na miejsce urodzin pisarza (Arye 1988: 60; Gottlober 1865: 201). Istnieje też forma *Szełomo ben Yedidyah Aharon Trocki* (שלמה בן ידידיה אהרן הטרוקי), 'syn, umiłowanego przez Boga, Aharona Trockiego'¹².

Szełomo ben Aharon z Poswola był poetą religijnym (szczególnie autorem modlitw i pieśni, które weszły w skład modlitewnika karaimskiego)¹³, teologiem, komentatorem Biblii, a także tłumaczem (Elgamil 1999: 13, 19; Gottlober 1865: 201). Prawdopodobnie znał dobrze łacinę, choć Golda Akhiezer oraz Daniel Lasker twierdzą, że w świetle braku cytatów w tym języku lub z tego języka w tekstach Szełomo ben Aharona z Poswola trudno potwierdzić informację, którą podaje Mordechaj ben Nisan (מרדכי בן ניסן) i za którą niektórzy badacze uznają, że Szełomo posługiwał się tym językiem. Z pewną powściągliwością można jednak założyć, że skoro łacina była językiem powszechnie nauczanym i używanym w I Rzeczypospolitej, to Mordechaj, którego opinię przytacza też Gottlober (1865: 201), raczej wiedział, co pisał (więcej: Akhiezer 2011: 100).

Szełomo b. Aharon był także czytany w literaturze rabbanicznej, wliczając w to znajomość Talmudu, którego gruntowne przestudiowanie zalecał w *'Apiryon 'aśa lo* swym pobratymcom¹⁴. Pomimo sporu

¹¹Są to dwa różne sposoby zapisu nazwy tej miejscowości w języku hebrajskim. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* podaje trzy podobnie brzmiące nazwy tej miejscowości, a mianowicie: Poswol, Pozwol i Pozwole. Z ciekawszych dla nas informacji słownik ten podaje, że w 1859 r. w mieście tym istniała „szkoła żydowska”, a dwa wieki wcześniej był tu Gustaw Peringer, który zbierał dane na temat karaitów, do których należał „Salomon syn Aarona”, który to z kolei został zaproszony przez króla szwedzkiego, Karola XI, do Upsali, aby złożyć „wykład opinii religijnych swych spółbraci w piśmie p.t. „Arpiryon” [sic!]” (t. VIII, s. 854 i n.).

¹²W tytule książki: (transkrybuję) *Šelomo ben Yedidyah 'Aharon hat-Troqi, Sefer 'apiryon 'aśa lo*, którą opracował Elgamil (Szełomo ben Yedidyah Aharon ha-Troqi, *Sefer 'apiryon 'aśa lo*, 'arak lehadir Joseph Elgamil, Ramla 5760 [1999 r.]).

¹³Z nazwy są znane m.in. takie jego pieśni jak *שִׁחוֹת עִם שִׁירִים לְיוֹצֵר הַיְצוּרִים* czy też *שִׁאֵי זְמֵרָה נִפְשִׁי*.

¹⁴Akhiezer oraz Lasker piszą, że autor *Wojny u bram* (לחם שערים) w tej kwestii naśladował mędrców karaimskich jeszcze z czasów islamskich (które to czasy nazywa się też babilońskimi) (Akhiezer 2011: 97-98, także przyp. 5). Czasy te wiążą się ściśle z okresem, w którym działali *ge'onim* (גאונים). Byli to „przywódcy jesziw w Surze i Pumbedicie w Babilonii oraz przywódca jesziwy w Izraelu, którzy przewodniczyli ludowi izraelskiemu pod islamskim rządem od początku podboju muzułmanów. Na terenie Izraela okres *ge'onim* kończy się wraz z podbojem krzyżowców [to jest wraz z końcem XI wieku – S.K.]”. Natomiast okres ten na obszarze babilońskim kultury żydowskiej zakończył

teologicznego, jaki prowadził z rabbanitami, żył z nimi w przyjacielskich stosunkach. To samo tyczy się jego kontaktów z przedstawicielami wiary protestanckiej, jak i katolickiej (Elgamil 1999: 13-14; Akhiezer 2011: 103)¹⁵. Dość powiedzieć, że prywatnie wysoko cenił sobie poetyckie tłumaczenie psalmów biblijnych pióra Jana Kochanowskiego (chodzi o *Psalterz Dawidów*, który był oczywiście przekładany z łaciny) i to na tyle, że własne tłumaczenie niektórych psalmów na język karaimski miał oprzeć (czy też wzorował się) na tekstach Jana z Czarnolasu (Akhiezer 2011: 101).

Jego najważniejszym dziełem jest *'Appiryon 'aśa lo*, (אפיריון עשה לו), 'uczynił sobie lektykę', słowa te są nawiązaniem do Pnp 3,9; שיר השירים (פרק ג, פסוק ט), które zostało napisane prawdopodobnie około 1696 roku¹⁶ na prośbę Johanna Puffendorffa, rektora Królewskiej Akademii w Rydze (Elgamil 1999: 11; Astren 2004: 252-253)¹⁷. Powstanie tej pracy ma swoje geopolityczne „praźródło”. Trudno powiedzieć, na ile Karol XI, ówczesny król Szwecji, oraz jego syn Karol XII osobiście żywo interesowali się losami karaimów, a na ile chcieli wzmocnić swoją władzę w państwie kosztem wykorzystania religii, a szczególnie wiary swych poddanych, poprzez serwowanie wiary walczącej i wrogiej wobec innych wyznań chrześcijańskich (czym miał być w ówczesnej Szwecji luteranizm). Karaimi – pod względem wyswobodzenia się spod władzy

się wraz z podbojem Bagdadu przez Mongołów w 1258 roku (ostatnia działająca jesziwa na tym terenie znajdowała się właśnie w tym mieście). Więcej w: Erder (2004: 33). Na marginesie warto wspomnieć, że w dwu wzmiankowanych – w przytoczonym tu cytacie – miejscowościach zredagowano Talmud Babiloński.

¹⁵ Pewnego rodzaju otwartość wobec obcych kultur charakteryzuje też karaimów żyjących na innych terenach, jak na przykład w Galicji, w której ich męski ubiór, a nawet fryzura, niczym nie różniły się od chrześcijańskich (Kizilov 2009: 192). Podobnie (gdy mowa o relacjach z innowiercami) sprawa wyglądała nieco później na Krymie, który utracił w 1783 roku niepodległość (chodzi tu o Chanat Krymski) na rzecz przyłączenia do mocarstwa carycy Katarzyny II. W spisowywanej w owych wojennych czasach kronice jej karaimski autor, Azaria ben Eliyahu, wyraża troskę nie tylko o losy swoich współwyznawców, ale także chrześcijan, którzy niemało mieli wycierpieć z rąk muzułmańskich Tatarów (Kubicki 2012).

¹⁶ Informacja ta jest zamieszczona w odautorskiej przedmowie do tegoż traktatu. Podana jest tu data według skróconej rachuby hebrajskiej, to jest תנ"ו, czyli 5456 rok (Elgamil 1999: 11).

¹⁷ Nazwisko szwedzkiego profesora (pisownia Pufendorff) pojawia się także w książce Anthony F. Uptona, pt. *Charles XI and Swedish Absolutism*, aczkolwiek poza kontekstem karaimów (Upton 1998: 254). Trudno też orzec, czy na pewno chodzi o tego samego człowieka.

„oficjalnego judaizmu” – przypominali tutaj luteran, stąd ich historię można było łatwo wykorzystać we własnej propagandzie religijnej¹⁸. W każdym razie do Trok przybył wysłannik króla szwedzkiego, profesor Peringer z uczelni w Uppsali, aby poznać bliżej i zarazem głębiej zbadać tę grupę religijną (Zajączkowski 1961: 79).

W ramach rewizyty i wykładów gościnnych Szełomo ben Aharon z Poswola przybył do Rygi w 1696 roku (lub rok później) z pierwszą wersją *'Appiryon 'aśa lo* (Astren 2004: 252-253). Prawdopodobnie wizyty takie w Szwecji były dwie – druga na specjalne zaproszenie króla Karola XII, aczkolwiek tę rzecz należałoby sprawdzić w annałach dokumentów uniwersyteckich w Rydze, jak i w Uppsali (Elgamil 1999: 11)¹⁹.

¹⁸ Karol XI, król Szwecji, ur. 1655, zm. 1697 (czyli w roku, w którym Szełomo Aharon z Poswola miał być z wizytą w Szwecji). Jak już w głównym wątku zasugerowałem, religia pod rządami Karola XI była narzędziem wzmacniającym jego autorytarną władzę. Król miał poniekąd bezpośredni wpływ na to, które osoby mogły brać udział na przykład w wyborze na biskupa. Należy jednak dodać, że w tym względzie jego władza nad duchownymi nie była tak nieograniczona, jak by się to mogło wydawać. Potrafił on bowiem wpływać na ważniejsze osoby duchowne, lecz nie na cały ruch religijny. W zakresie ideologicznym król był zwolennikiem biblijnej idei, że wszelka władza pochodzi od samego Boga (którą interpretował literalnie), stąd cytując Rz 13,1 i nn., automatycznie pragnął zamknąć usta swoim oponentom. Trudno jednak orzec, na ile sam był osobą wierzącą, a na ile z pobudek czysto politycznych był od roku 1686 zainteresowany zredagowaniem nowego katechizmu (a nawet próbował namówić biskupów na nowe tłumaczenie Biblii, którego to celu nigdy nie zrealizowano). Pewne jest, że wiary, jaką innym zalecał, nie charakteryzowała wolność, jak pisze bowiem Upton: „Charles XI had warned Uppsala in 1689 that all teaching must be in accord with accepted doctrine, and academic discussion must accept this limitation”. Więcej: Upton (1988: XII-XIV, 169-170 (cytat: 173)).

¹⁹ Także i ojciec Karola XII, Karol XI, prowadzący na początku XVIII w. batalie wojenne z Polską, popierał prowadzenie badań nad społecznością karaimską na Litwie. W odpowiedzi na to zainteresowanie, inny słynny karaimski pisarz, Mordechaj ben Nisan z Kukizowa streścił krótko (w formie odpowiedzi, na prośbę Jakuba Friglanda, Holendra) dzieje karaimów litewskich oraz ogólne różnice w stosunku do judaizmu żydów rabbanicznych w tekście pt. *Dod Mordekay* (דד מרדכי), który już w 1714 r. został przetłumaczony na łacinę (*NOTITIA KARAEORUM EX MARDOCHAEI KARAEI RECENTIORIS, TRACTATU HAURIENDA, QUEM EX MS. CUM VERSIONE LATINA NOTIS ET PRAEFATIONE DE KARAEORUM REBUS SCRIPTISQUE EDIDIT JOANNEH CHRISTOPHORUS WOLFIUS, HEBR. ET ORIENTAL. LINGG. PROF. PUBL. Accedit in calce JACOBI TRIGLANDII, Differtatio de KARAEIS cum Indicibus variis recufa, HAMBURGI et LIPSIAE, Impenfis CHRISTIANI LIEBEZEIT, ANNO R.S. CIO IOCC XIV*; sam tekst miał powstać w 1699 roku). Synowi władcy szwedzkiego, to jest

Istnieją dwie wersje *'Appiryon 'aša lo*: jedna – starsza, pierwotna – przez badaczy nazywana „krótszą” oraz druga, tak zwana „dłuższa”. Wersja „krótsza” została sporządzona około 1696 roku na prośbę wspomnianego wyżej prof. Puffendorffa i była skierowana do odbiorcy zewnętrznego względem wiary karaimskiej. Wersja zaś „dłuższa” stanowi przereklamowaną wersję „krótszej”, którą autor poszerzył dla karaimskiego odbiorcy, o czym nie omieszkał wspomnieć we wstępie do tej wersji tekstu (Akhiezer 2011: 100). W dziele tym zawarte są wszystkie przykazania karaimów, a także zebrane są odpowiedzi na zarzuty rabbanitów o fałszywość karaimskiej wiary²⁰. Wersja krótsza została opublikowana w 1830 r. w Wiedniu.

Szełomo ben Aharon jest też autorem innego ważnego tekstu, dotyczącego różnic wyznaniowych i liturgicznych, a także kulturowych pomiędzy rabbanitami a karaimami, a mianowicie *Wojna u bram* (לחם לשעריה). Najstarszy znany mi rękopis pochodzi z 1730 roku, co oznacza, że został spisany jeszcze za życia jego autora (sygnatura w Narodowej Bibliotece Izraela w Jerozolimie: F 21357; oryginał znajduje się w Oxfordzie, w Bodleian Library, sygnatura: Heb.e.12 2/2777). Jego kopistą był niejaki מרדכי מעלי בכמה"ר סגן נר"ו (Mordechaj, wysoko ceniony syn czcigodnego nauczyciela, ribbiego Segana²¹, niech strzeże go Miłosierny i da mu zbawienie), który dyskurs ów miał przepisywać w Kukizowie (קוקיזוב – קוכיזוב)²². W Narodowej Bibliotece Izraela w

Karolowi XII, poświęcił ten sam autor inny traktat o podobnej tematyce, a mianowicie *Lebuš malkut* (לבוש מלכות) (Elgamil 1981: 58-59; Astren 2004: 255-256). Zob. także krótkie spostrzeżenie na temat treści *Dod Mordekay* (מרדכי) oraz *'Appiryon 'aša lo* (אפיריון עשה לו) jednego ze współczesnych badaczy prawa religijnego, który pisze, że prace te są „schematycznym ujęciem sporu pomiędzy karaimami a rabbanitami” (Corinaldi 1984: 27).

²⁰ Simha Icchak ben Mosze Łucki nic nie wspomina o dwóch wersjach tegoż traktatu (Łucki 2002: 146-147).

²¹ Prawdopodobnie, jak wynika z kontekstu, jest to imię własne. Hebr. *segan* oznacza ‘zastępcę, wice-’ i właśnie podług tego wyrazu wokalizują tutaj to słowo. Nazwisko to nie pojawia się ani w archiwum w Symferopolu, ani w słowniku Eliaszewicza, a u Manna (1972: 1180) znalazłem tylko שמואל סגן, bez wokalizacji ani łaćńskiego odpowiednika nazwiska tej osoby, zaś w innym miejscu (tamże: 256) wyraz ten jest w pełni zwokalizowany, aczkolwiek jego znaczenie jest pospolite (występuje w kontekście סגן הכהנים).

²² Inne nazwy: Kukizów, Krasny Ostrów. W 1880 r. z 609 mieszkańców ok. 100 było wyznania mojżeszowego (przeszło 200 katolików i ponad 300 wyznania prawosławnego). Karaici mieli z miejscowości tej przenieść się po roku 1831 do swych współbraci do Halicza. W mieście tym był rynek zwany „karaickim”, na którym karaimi mieli handlować. Słownik przytacza też znaną historię Jakóba Friglanda i Mardocheja [sic!] (*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i*

Jerozolimie znajduje się 15 mikrofilmów, na których są zdjęcia manuskryptów *Laḥem še'arim*.

Wojna u bram jest tekstem typu *še'elot u-tešubot* (dosł. 'pytania i odpowiedzi'), שאלות ותשובות, co po polsku zazwyczaj oddaje się jako *responsa*. W tekście tym rabbanita, zwolennik *Tory ustnej* („Mędrzec, mój Nauczyciel i Mistrz oraz Wielki Uczony, Zuhman, syn Mędrca, mojego Nauczyciela i Mistrza oraz Wielkiego Uczonego, Kalmana”), zadaje karaicie, zwolennikowi *Tory pisanej* („Szanowny Pan Abraham, syn Szanownego i Wielce Oddanego pana Gerszona”)23, krótkie pytania związane z karaicką halachą. Odpowiedzi karaity są zazwyczaj rozbudowane, nadto wpleciono w nie różne cytaty nie tylko z Biblii Hebrajskiej (na poparcie słuszności danej reguły prawno-religijnej u karaitów), ale i Talmudu, czy nawet z Rambama משנה תורה, *Mišne Tora* (by pokazać, gdzie rabbanici w swojej halasze popełniają błąd). Całość, nie licząc poetyckiego, rymowanego i wierszowanego *Wstępu* (הקדמה, *hakdama*), dzieli się na dwie części, w których zawiera się po 15 pytań i udzielonych na nie odpowiedzi (choć w tekście hebrajskim używa się tu terminu nie „pytanie”, lecz „twierdzenie”, od słowa טענה, *te'ana*).

Do innych ważniejszych pism Szełomo ben Aharona z Poswola można zaliczyć, między innymi, *Migdal 'oz* (מגדל עוז, 'wieża mocy' – teologiczna rozprawa na temat chrześcijaństwa, w której negowane są jego podstawy; odnośnie tytułu por.: Sdz 9,51; Ps 61,4; Prz 18,10), *Rak wa-toḇ* (רק וטוב, 'delikatny a dobry' – praca z dziedziny gramatyki, pisana metodą zadawania pytań i udzielania na nie odpowiedzi; tytuł zaczerpnięty z Rdz 18,7) oraz *Hanoḵ lan-náar* (חנוך לנער, 'wpajaj młodzieńcowi' – książka o wychowaniu młodzieży; por. Prz 22,6) (Łucki 2002: 146; Arye 1988: 60-61; Elgamil 1979: 180).

Niestety, tylko tyle, jak na razie, można powiedzieć o życiu i twórczości naukowej, teologicznej, jak i artystycznej Szełomo ben Aharona z Poswola.

innych krajów słowiańskich, t. IV, s. 853 i n.).

²³Wydaje się, że obie postaci są fikcyjne. Jeśli chodzi o tekst *Wojny u bram*, to niedługo zostaną opublikowane w związku z nim dwa, mojego autorstwa, artykuły. Pierwszy będzie dotyczył ogólnej charakterystyki tego tekstu (także kontrowersji związanej z poprawnym odczytaniem tytułu, bo mamy tu przynajmniej dwie możliwości, to jest albo *Laḥem še'arim*, albo *Leḥem še'orim*, czyli 'chleb jęczmienny'), zaś w drugim zostanie zaprezentowane pierwsze polskie tłumaczenie – jak na razie – przedmowy Szełomo ben Aharona z Poswola do tegoż dialogu. Przedmowa ta jest o tyle ciekawa, że wprowadza czytelnika, w sposób trochę poetycki, w lekturę *Laḥem še'arim*, podaje pobudkę, dla której karaicki uczony i duchowny postanowił napisać tego typu dziełko, a także powody, dla których karaici nie przyjmują *Tory ustnej*.

Natomiast to, czym potencjalnie dysponujemy, czyli różnojęzyczne teksty pisarzy – szczególnie – karaïmskich (wliczając w to korespondencję prywatną, druki akcydensowe, pinkasy itd.), czeka nadal na swoich pierwszych czytelników, a zarazem wnikliwych badaczy, którzy chcieliby je wydać.

Bibliografia

- Akhiezer, Golda, Daniel Lasker. 2011. *Šelomo ben 'Aharon miṭ-Ṭroqi we-ḥibburo ha-'anti nošri "Migdal 'oz"* (שלמה בן אהרן מטרוקי וחיבורו האנטי-): Dan Shapira, Daniel Lasker (red.). *Qar'ae mizraḥ 'Eyropa bad-dorot ha-'aḥaronim*. Jerusalem: Maḥon ben Šbi le-ḥeqer qehilot Yiśra'el bam-mizraḥ šel yad Yišḥaq ben Šbi we-ha-'uniḃersita ha-'iḃrit bi-Yerušalayim.
- Aryeh, Yoseph Gur. 1988. *Haq-qara'im bi-šepōn-mizraḥ 'eyropa bi-m'at ha-15 ha-16 we-ha-17 we-ziqqatam laq-qara'im be-'Imperya ha-'otomanit* (הקראים בצפון-מזרח אירופה במאות ה-15 ה-16 וה-17 וזיקתם לקראים) (באימפריה העות'מנית). [Praca magisterska napisana na Uniwersytecie w Żel Awiwie pod kier. prof. Zvi Ankori, wrzesień 1988 r.]
- Astren, Fred. 2004. *Karaite Judaism and Historical Understanding*. Columbia: University of South Carolina Press.
- Corinaldi, Michael. 1984. *Ham-ma'amad ha-'iši šel haq-qara'im* (המעמד האישי של הקראים). Jerusalem: R'uḃen Mas.
- Elgamil, Yoseph. [1999]. *Qorot ḥaye ham-meḥaber Šelomo Yedid-Yah ben 'Aharon haz-zaqen* (קורות חיי המחבר שלמה ידידיה בן אהרן הזקן): *Szelomo ben Yedidyah Aharon z 'Erok, Sep'er 'appiryon 'aša lo* (ספר (אפריון עשה לו). Ramla: Y. 'Elgamil.
- Elgamil, Yoseph. 1979. *Ẓoldot hay-yahadut haq-qara'it. Qorot ḥaye haq-qehila haq-qara'it be-galut u-be-'eres Yisra'el* (תולדות היהדות הקראית). Vol. 1. Ramla: Ham-Mo'aša ha-'aršit šel hay-Yehudim haq-qara'im be-Yiśra'el.
- Elgamil, Yoseph. 1981. *Ẓoldot hay-yahadut haq-qara'it. Qorot ḥaye haq-qehila haq-qara'it be-galut u-be-'eres Yisra'el* (תולדות היהדות הקראית). Vol. 2. Ramla: Ham-Mo'aša ha-'aršit šel hay-Yehudim haq-qara'im be-Yiśra'el.
- Erder, Yoram, 2004. *'Able Šiyyon haq-qara'im u-mgilot Qumr'an le-toldot ḥaluḃa lay-yahadut ha-rabanit* (אבלי ציון הקראים ומגילות קומראן לתולדות) (חלופה ליהדות הרבנית). Żel Aviv: Haq-qibbuš ham-me'uḥad.
- Gottlober, Abraham B. 1865. *Bikkoreth Letoldoth Hakkaraim*. Vilno: Qedem.
- Ha-Lucki, Simha Icchak ben Mosze. 2002. *Me'irat 'eynayim* (מאירת עינים).

- Aszdod: Maḵon tiḵ'eret Yoseḵ le-ḥeqer hay-Yahadut haq-qara'it.
- Kizilov, Mikhail. 2009. *The Karaites of Galicia. An Ethnoreligious Minority among the Ashkenazim, the Turks, and the Slavs, 1772-1945*. Leiden – Boston: Brill.
- Kubicki, Sebastian. 2012. *Kronika II poł. XVIII w. karaima Azarii ben Eliahu „Wydarzenia, które działy się na Krymie w okresie panowania chana Szahina Gereja”*. Opracowanie – tłumaczenie – komentarz. Toruń: Wyższa Szkoła Filologii Hebrajskiej [niepublikowana praca licencjacka].
- Mann, Jacob. 1972. *Texts and Studies in Jewish History and Literature*. Vol. II: *Karaitica with 4 facsimiles*. New York: Ktav Publishing House.
- Sulimierski, Filip, Bronisław Chlebowski i in. (red.). 1880-1992. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, (od poł. t. VI). Warszawa: nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego.
- Upton, Anthony F. 1998. *Charles XI and Swedish Absolutism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zajączkowski, Ananiasz. 1961. *Karaims in Poland. History – Language – Folklore – Science*. Warszawa – Paris: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Mouton & Co.

Abstract

Solomon ben Aaron of Poswol

This article aims to present the intellectual work of a prominent Karaite scholar, Solomon ben Aaron's (of Poswol, Wilna and Troki), who was a man of great knowledge and extensive reading, including rabbinic literature. He was born in Poswol before 1665, and died in Troki in 1745 at an age exceeding 80 years. Solomon was the author of many religious writings and polemical tracts about Karaite practices and customs, such as *'Appiryon 'aśa lo*, *Migdal 'oz*, *Raḵ wa-ṭob*, *Ḥanoḵ lan-na'ar* and *Laḥem še'arim* (known as *Leḥem še'orim*). He also wrote poems. Solomon b. Aaron was head of a Karaite Bet-Din (in Wilna), as well as a religious head of the Lithuanian Karaites. Of his private life hardly anything is known. Due to lack of data one cannot give a full picture of his life; the article thus compiles information gathered from various Hebrew texts. Alongside Karaite literature, the article employs recent findings into Karaism to verify information within the Karaite texts.

Keywords: Solomon b. Aaron (Szełomo ben Aharon), Karaites, biography